

Havaintoja Deutsche Bundesbankin ja De Nederlandsche

Bankin kassaosastojen toiminnasta

1972

Reijo Mäkinen

Sisällysluettelo

	sivu
JOHDANTO	
DEUTSCHE BUNDESBANK	1
Kassaosaston organisaatio ja henkilökunta	1
Holvi- ja kassatilat Bundes- bankin uudisrakennuksella	2
Holvit	2
Lajittelutilat	3
Muut kassatilat	3
Työohjeet ja määräykset	4
Ohjekirja	4
Avaimet	4
Vastuu	4
Holvivalvojat ja kassanhoitajat	5
Lajittelijat ja rahanlaskijat	5
Erherahat	6
Turvallisuuskysymykset	6
Miehistö ja koulutus	7
Kuljetukset	7
Miehistö ja aseistus	7
Kuljetusvälineet ja turvallisuustoimenpiteet	8
Pankkilaitosten kuljetukset	9
Rahaväärennykset	9
Työryhmä ja sen tehtävät	9
Järjestelmäsetelit	10
Kassanhoitajan vastuu	10
Rahamuseo	11

	sivu
DE NEDERLANDSCHE BANK	11
Kassaosaston ja arvopaperi- osaston työnjako ja henkilö- kunta	11
Holvi- ja kassatilat	12
Holvit	13
Lajittelutilat	13
Muut kassatilat	13
Vastuu	14
Erherahat	14
Palkkio väärennysten löytämisestä	15
Turvallisuuskysymykset	15
Kuljetukset	15
Koneellinen setelinlajittelu	16
Syyt	16
Kone	16
Tämänhetkinen toiminta	18
VERTAILUA JA EHDOTUKSIA	19
Ohjekirja	19
Turvallisuustoimenpiteet	19
Koulutus väärennysten tuntemiseen	20
Numismaattinen palvelu	20
LOPPUSANAT	21

Liite: Sisällysluettelo ohjekirjasta

"DIENSTBESTIMMUNGEN FÜR ZWEIGANSTALTEN"

JOHDANTO

Länsi-Saksaan ja Hollantiin 31.1. - 29.3.1972 tekemäni opintomatkan aikana minulla oli tilaisuus tutustua kummankin maan keskuspankin kassaosaston toimintaan.

Työohjeet ja määräykset, turvallisuuskysymykset sekä holvi- ja kassatilojen suunnittelu ja käyttö samoin kuin rahoituksen tulevaisuudennäkymät sekä isäntämaissa että muualla Euroopassa olivat asioita, jotka ovat myös täällä ajankohtaisia. Kassaosastojen henkilökunta ja organisaatio ovat muotoutuneet kunkin keskuspankin tarpeiden mukaan, mutta niidenkin lyhyt käsittely lienee kokonaisuuden kannalta tarpeellista. Tulevaisuuden kassatoiminnan kannalta lienee kiinnostavin luku De Nederlandsche Bankin koneellinen setelinlajittelu.

Esitykseni viimeisessä luvussa olen tuonut esiin muutamia ehdotuksia, joista toteutettuina saattaisi olla apua Suomen Pankin kassatoimintaa kehitettäessä.

DEUTSCHE BUNDESBANK

Kassaosaston organisaatio ja
henkilökunta

Deutsche Bundesbankin kassaosaston, Hauptabteilung Hauptkassen, organisaatioon vaikuttaa normaalin rahaliikenteen lisäksi se, että osasto joutuu työskentelemään kolmen setelipainon ja neljän rahapajan tuotteiden jakajana ja omalta osaltaan myös tuotannon suunnittelijana. Kun eräs setelipainoista lisäksi sijaitsee Länsi-Berliinissä, jonne yhteydet ovat lentokuljetusten varassa, lisääntyvät osaston tehtävät ja työmäärä.

"Pääosasto" on jaettu kahteen osastoon, joista toisen, osasto 1:n tehtäviin kuuluvat mm. rahan jakeluun, setelipainon tuotteiden tarkastukseen ja väärennyksiin liittyvät kysymykset ja toisen, osasto 2:n, tehtäviin tuotannon suunnittelu, maksuvälineiden ja jalometallien hoito (holvit) ja rahamuseo.

"Pääosaston" ja osastojen esimiehet sekä heidän sijaisensa ovat virka-asemaltaan pankinjohtajia (Bundesbankdirektor). Osaston henkilökunnan määrä on noin 150. Rahanlaskijoita ja lajittelijoita on noin 60. Heidän pätevyysvaatimuksenaan on kansakoulun oppimäärä. Päästäkseen Bundesbankin palvelukseen heidän on suoritettava pääsykoe, jossa tarkistetaan hakijan tiedot mm. laskennossa ja äidinkielessä sekä ampumataito. Pääosa heistä tulee armeijan tai rajavartiolaitoksen palveluksesta. Naisia ei osastolla juuri työskentele muutamaa konekirjoittajata lukuun ottamatta. Samoin on asianlaita myös Bundesbankin haarakonttoreissa Landeszentralbankeissa. Muutamaa naislajittelijaa lukuun ottamatta oli kassaosastolla vain miehiä.

Holvi- ja kassatilat Deutsche Bundes-
bankin uudisrakennuksella

Uudisrakennus, jonne pankki kahden kuukauden kuluessa muuttaa, on mitoitettu noin 30 vuoden tarvetta varten. Heti on todettava, että muun pankin osalta on tilat jo nyt todettu riittämättömiksi, mutta kassatilojen suunnittelussa on alkuperäinen tavoite (30 v.) saavutettu. Tilojen suuruutta määrättäessä oli lähdetty siitä, että rahaliikkeen vuotuinen kasvu ilman inflaation vaikutusta olisi noin 10 %. Koko pankin kassatoiminta on keskitetty erilliseen 3-kerroksiseen rakennukseen, jossa on lisäksi maanalaista holvitilaa 2 kerrosta.

Holvit

Holvit sijaitsevat ensimmäisessä maanpäällisessä kerroksessa ja kahdessa maanalaisessa kerroksessa. Lastaus tapahtuu maanpäällisessä kerroksessa olevan lastaussillan kautta, joka on rakennuksen toisessa päädyssä. Autot voivat ajaa läpi rakennuksen. Lastauksen ja purkauksen ajaksi suljetaan ajoväylän kummasakin päässä olevat paljeovet. Lastaussillalta on suora yhteys maanpäälliseen holviin ja hissiyhteys maanalaisiin holveihin. Hissiin voidaan ajaa suoraan nelipyöräisillä trukeilla.

Jokainen arviolta noin 1 000 m²:n suuruudesta holvikerroksesta oli jaettu teräsverkolla noin 8 x 8 m:n suuruisiin suljettaviin "lokeroihin". Holvitiloihin pääsy yöllä oli mahdotonta hälyyttämättä poliisia, vaikka kaikki kolme avaintenhaltijaa olisivatkin olleet samanaikaisesti paikalla.

Lajittelutilat

Maanpäällisissä kerroksissa oleva lajitteluosasto oli lasiseinillä jaettu huoneisiin, joissa 6-8 lajittelijaa työskenteli. Osaston esimiehellä oli huoneensa niin, että tarkkailu oli mahdollinen. Yleensä väljyys ja valoisuus oli olennaista. Huoneiden ulkopuolella oli käytävä, jonne päästiin kuten huoneisiinkin vain "ovikelloa" soittamalla. Yleensä liikkuminen kassatiloissa ryhmästä tai holvista tai kassasta toiseen tapahtui em. "ovikellojen" tarkassa valvonnassa. Tämä koski sekä kassaosaston omaa väkeä että mahdollisia vierailijoita.

Muut kassatilat

Vaikka yleisön, jopa liikepankkienkin henkilökunnan liikkuminen kassatiloissa asiakkaina oli hyvin harvinaista, olivat ovet vartijoiden tarkassa valvonnassa sekä panssarilasein varmistettu. Deutsche Bundesbankin ja eri osavaltioiden Landeszentralbankien tehtäväjaosta johtuen ei Bundesbank hoitanut asiakaspalvelua edes liikepankkien osalta. Näin ollen keskittyi Bundesbankin kassatoiminta pääasiassa kolmen setelipainon ja neljän rahapajan tuotteiden markkinoimiseen Landeszentralbankeille, ulkomailta tulevien DM-lähetysten tarkastamiseen ja lajitteluun, väärennysten valvontaan ja seteli- ja kovarahantuotannon määrien suunnitteluun omalta osaltaan. Muut kuin em. holvi- ja lajittelutilat olivat pääasiassa tavallista toimistotilaa. Setelien poltto (noin 4 tonnia päivässä) tapahtui uudessa polttolaitoksessa, jonne pääsy oli suoraan holvista.

Työohjeet ja määräykset

Ohjekirja

Yksityiskohtaiset työohjeet oli Deutsche Bundesbankissa koottu moniosaiseksi kirjaksi "Dienstbestimmungen für die Zweiganstalten". Nimestään huolimatta kirjan määräykset koskivat myös pääkonttoria. Kassaliikettä käsittelevä osa oli 192-sivuinen teos, jonka 3-sivuinen sisällysluettelo on esitykseni lopussa. Yleisten määräysten ja yksityiskohtaisten työohjeiden lisäksi se sisältää määräykset mm. varmuustoimenpiteistä, vastuukysymyksistä ja kassojen kirjanpidosta. Holveja koskevassa osassa on määräyksiä avainten säilytyksestä, valvojien ja holvikassanhoitajien vastuusta, vara-avaimista jne. Kassavirheet, rahanväärennykset ja rahalähetykset ovat saaneet oman otsikkonsa.

Avaimet

Holvien avaimista vastasi kolme valvojaa: kassaosaston johtaja, holvikassanhoitaja ja hänen sijaisensa. Aamuisin ja iltaisin oli kaikkien kolmen oltava läsnä holveja avattaessa ja suljettaessa, mutta päivisin oli vähintään kahden vastuunalaisen kassanhoitajan oltava paikalla, kun holveissa liikuttiin. Suomen Pankissa kassoissa olevia kassakaappeja ja kassojen omia holveja ei Bundesbankissa ollut, vaan käsikassaan kuuluvat varat vietiin kahdella lukolla varustetulla vaunulla yön ajaksi pääholviin. I vara-avaimet olivat sinetöidyssä kotelossa em. valvojien kotona, II vara-avaimet säilytettiin esim. lähimmässä haarakonttorissa.

V a s t u u

Vastuun jakautuminen rahojen eri käsittelyvaiheissa oli

tarkoin määritelty. Deutsche Bundesbank ei kuitenkaan vastannut jälkikäteen pankeille tai liikkeille antamiensa setelinippujen sisällöstä. Kaikissa nipuissa oli sidepaperissa merkintä "Ilman vastuuta, laskettava vastaanotettaessa". Tämä oli käytännössä mahdottomuus niiden pankkien osalta, jotka liikuttelivat suuria rahamääriä, mutta pienempien säästöpankkien ja -kassojen edustajat laskivat rahat ne vastaanottaessaan. Tätä varten oli esim. Hessenin Landeszentralbankissa erityinen huone, jossa laskenta pankin oman henkilökunnan läsnä ollessa saattoi tapahtua. Bundesbank haarakonttoreineen torjui ehdottomasti kaikki vastaanoton jälkeen tehdyt reklamaatiot ja kieltäytyi jopa vastaanottamasta nipussa ylimääräisenä ollutta seteliä, jos sinne sellaista tarjottiin.

Holvivalvojat ja kassanhoitajat

Valvojat ja holvikassanhoitajat vastasivat holvin sisällöstä yhteisvastuullisesti, yleensä siis kolmen miehen voimalla (vrt. 3 avainta).

Kassanhoitaja oli vastuussa hallussaan olevista varoista ja antaessaan alaiselleen virkailijalle rahaa pakkausta yms. varten tapahtui se yleensä vain kuittausta vastaan.

Lajittelijat ja rahanlaskijat

Sekä setelinlajittelijat että metallirahan laskijat vastasivat täysin käsittelemistään nipuista tai rullista, joiden sisällön he olivat leimallaan tai puumerkillään vahvistaneet. Mikäli koneella suoritettussa tarkastuslaskennassa löytyi virhe

tai esim. ulkomainen kolikko, oli se heti laskijan maksettava, samoin jos väärennetty seteli oli jäänyt lajittelijalta huomaimatta. (Vrt. De Nederlandsche Bank, sivu 15). Lajittelujärjestelmä oli yksinkertaisempi kuin meillä käytetty, minkä vuoksi tarkistuslaskennassa löytyneen virheen alkulähteille ei enää voitu päästä. Lajittelija kuittasi myös aamulla saamansa setelipuntit ja luovutti ne esimiehelleen takaisin vain kuittausta vastaan. Tämä puolestaan luovutti rahat edelleen vain kuittausta vastaan. Edellä mainittu kuittaussysteemi on erittäin kankea ja sovellettuna esim. Suomen Pankin setelinlajittelussa vaatisi huomattavasti lisää sekä tilaa että henkilökuntaa ja olisi tuskin tarkoituksenmukainen nykyisen virkailijakunnan luotettavuuden huomioon ottaen.

Erherahat

Kassaerherahaa ei Bundesbankissa maksettu esimiesasemassa oleville. Kassanhoitaja sen sijaan sai DM 1.50 päivässä. Lajittelija ja rahanlaskija saivat erherahaa DM 1,- päivässä. Säästöpankeissa oli kuitenkin tapana maksaa kassaerherahaa kassanhoitajalle DM 500.- vuodessa.

Turvallisuuskykset

Sekä Deutsche Bundesbankissa että sen haarakonttoreissa oli mahdollisimman paljon pyritty teknisillä rakenteilla estämään mahdolliset ryöstöt. Bundesbankin uudisrakennuksella oli, kuten jo aikaisemmin olen maininnut, kassatilat panssarilasein eristetty ja myös haarakonttoreissa pyritään tässä suhteessa pa-

rannuksiin. Vuonna 1971 pankin Hamburg-Altonan konttoriin tehty ryöstöyritys on osoituksena siitä, että varovaisuus on aiheellista. Ryöstäjän konepistoolisarja kilpistyi kassaosaston panssarilasiin ja ryöstö epäonnistui. Kassaosaston hälytysnapit ovat kassan henkilökunnan ulottuvilla melkeinpä joka askeleella. Yleisön pääsy kassatiloihin vartijoiden huomaamatta on mahdotonta ja henkilökunnankin kulkua osastollaan valvotaan. Liikkuminen osaston kassoista tai osista toisiin on rajoitettu ja voi tapahtua vain lukittujen ovien kautta ryhmien esimiesten tai kassanhoitajien valvonnassa. Pankin henkilökortti oli vaadittaessa esitettävä ja muilta osastoilta tulleiden nimi kirjoitettiin muistiin. Holvien ovet pidetään suljettuina niissä työskentelyn aikana.

Miehistö ja koulutus

Osana Deutsche Bundesbankin turvallisuusjärjestelyihin kuuluu vartijoiden ja kassahenkilökunnan koulutus. "Aseenkantajien", heihin voi kuulua sekä vartijoita että rahanlaskijoita, koulutukseen kuuluvat jatkuvat ampumarjoitukset sekä pistooleilla että konepistooleille. Säilyttääkseen aseenkanto-oikeuden on asianomaisen neljä kertaa vuodessa suoritettava ja läpäistävä ampumakoe ja vain parhaat ampujat saavat oikeuden konepistoolin käyttöön. Bundesbankin kassaosaston rahanlaskijoista ja lajitteijoista onkin suurin osa entisiä sotilaita tai rajavartijoita.

Kuljetukset

Miehistö ja aseistus

Kuljetuksiin osallistuu kassaosaston oman henkilökunnan

lisäksi vartijoita ja poliiseja. Miehistön lukumäärä vaihtelee kuljetuksen suuruuden mukaan. Kuljetus tapahtuu kuljetuksen johtajaksi määrätyn virkamiehen johdolla, valvonnassa ja vastuulla.

Aseistuksena ovat pistoolit ja konepistoolit, joiden määrä on riippuvainen kuljetuksen tärkeydestä.

Kuljetusvälineet ja turvallisuustoimenpiteet

Yleensä käytetään pankin omia autoja. Kuljetukset Länsi-Berliiniin tapahtuvat kaikki lentoteitse. Mukana maantiekuljetuksissa on varsinaisen katetun kuorma-auton lisäksi kaksi henkilöautoa, joista toinen on poliisiauto. Autoilla on puhelinyhteys keskenään ja mahdollisuus yhteydenpitoon muihin poliisin partioautoihin, jotka ovat tietoisia kuljetuksista ja varmistavat kuljetusta myös omalta osaltaan. Varmistustoimenpiteistä mainittakoon vielä puhelinyhteyksissä käytettävä salakieli, eri reittien ja lähtöaikojen käyttäminen sekä varsinkin kuorma-autoissa vaihdettavien numerolaattojen käyttö. Lentokuljetuksissa on mukana kaksi virkailijaa ja kuljetukset tapahtuvat Bundesbankista suoraan koneeseen tai koneesta. Näin myös ulkomailta tulevat lähetykset noudetaan suoraan lentokentältä ja koneesta. Mm. lähetykset Jugoslaviasta tulevat kahden pankinjohtajan valvonnassa. Allekirjoittaneen ollessa kuljetusmiehistön mukana vastaanottamassa 9 milj. DM:n suuruista lähetystä kertoivat Jugoslavian valtionpankin edustajat, etteivät kuljetukset ilman saattajia tule täysimääräisinä perille.

Kassaosaston työohjekirjan sisältämien määräysten lisäksi on kuljetusmiehistöä varten painettu oma 8-sivuinen ohjekirjanen

"Sicherungsvorschriften für das Begleitpersonal von Werttransporten". Se sisältää mm. tarkat määräykset kuljetuksen esimiehistä ja näiden tehtävistä, turvallisuustoimenpiteistä purkauksen tai lastauksen aikana (mm. missä vartijoiden tulee seistä lastauksen tapahtuessa kadulla, pihalla, rautatieasemalla jne.), sekä erikoismääräykset maantie- ja rautatiekuljetuksista.

Pankkilaitosten kuljetukset

Kaikissa suuremmissa rahakuljetuksissaan käyttivät liike- ja säästöpankit Frankfurtissa yksityistä kuljetusliikettä, jolla pienet pakettiautot olivat panssaroituja ja miehistö aseistettu. Kuljetettava rahalipas tai -laukku lukittiin käsiraudoilla miehen vasempaan ranteeseen oikean käden jäädessä vapaaksi aseenkäyttöä varten. Pankkien omaa henkilökuntaa ei näihin kuljetuksiin osallistunut, vaan vastuu oli täysin kuljetusliikkeellä.

Rahanvääreennykset

Työryhmä ja sen tehtävät

Länsi-Saksan valuutan vaihdettavuus ja merkitys kansainvälisessä rahaliikenteessä tuo mukanaan myös negatiivisia ilmiöitä. Niitä ovat mm. pankkiryöstöjen ja väärennysten yleistyminen. Rahanvääreennyksiä varten oli Bundesbankissa työryhmä, jolle kuuluivat varsinaisten kolikko- ja seteliväärennysten tutkimisen lisäksi asiaa koskevat oikeudelliset kysymykset sekä yhteistyö rahapajojen ja setelipainojen kanssa paino- ja rahanlyöntiteknisissä kysymyksissä tarkoituksena maksuvälineiden kehittämisen niin, että niiden väärentäminen olisi yhä vaikeampaa. Myös henkilökunnan koulutus rahanvääreennysten tuntemiseen oli

ryhmän tehtävänä, samoin väärennyksiä ja niissä käytettyjä työvälineitä koskevan museon hoito. Ryhmän toimialaan kuuluivat sekä koti- että ulkomaiset rahanväärennykset. Lausuntoja jouduttiin viranomaisille antamaan jopa numismaattisissa kysymyksissä, sillä vanhojen kulta- ja hopearahojen väärennyksiä oli ilmestynyt Länsi-Saksan markkinoille. Vaikka tämäntyyppinen toiminta siellä niin kuin meilläkin oli liikepankkien ja rahan-kauppiaiden asia, katsottiin, että Bundesbank ylimpänä "rahaviranomaisena" oli velvollinen toimimaan asiantuntijana myös näissä kysymyksissä.

Järjestelmäsetelit

Näkemieni lukuisten kolikko- ja seteliväärennysten lisäksi kiinnitti erityisesti huomiotani ns. järjestelmäsetelit, jotka saattavat jossakin vaiheessa ilmestyä myös Suomeen. Koska tätä järjestelmää käytettäessä käsitellään vain oikeata rahaa, on se kaikkien ulottuvilla ja niin ollen asian tuntemiseen ainakin Suomen Pankin kassaväen keskuudessa olisi ehkä syytä varautua ajoissa. Järjestelmä toimii siten, että esim. kymmenestä oikeasta 100 markan setelistä leikataan pois pala eri kohdasta siten, että sen puuttuminen ei estä setelin lunastamista täydestä arvostaan. Kerätyistä paloista kootaan sitten liimaamalla uusi yhdestoista satamarkkanen.

Kassanhoitajan vastuu

Bundesbankin kassanhoitajat, lajittelijat ja rahanlaskijat ovat heti henkilökohtaisessa vastuussa ja joutuvat siis maksamaan, jos he vastaanottavat väärennetyn rahan tai eivät huomaa

sitä rahankäsittelyssä ajoissa (vrt. De Nederlandsche Bank). Mikäli kassanhoitajalle tarjotaan väärennettyä rahaa, on hänen pidettävä se hallussaan ja pidäteltävä asiakasta, kunnes poliisi on saatu paikalle. Asiasta on tarkat määräykset kassojen ohjekirjassa. Missään tapauksessa ei kassanhoitaja saa palauttaa asiakkaalle vääräksi epäilemäänsä rahaa.

R a h a m u s e o

Ennen toista maailmansotaa oli silloisella Reichsbankilla huomattava rahakokoelma, josta sodan jaloissa säilyi vain 10 %. Tämä jäännös oli alkuna Bundesbankin nykyiselle koko maailman käsittävälle kokoelmalle. Rahakokoelman lisäksi on museolla huomattava tieteellinen ja numismaattinen kirjasto, jota mm. opiskelijat voivat käyttää. Museossa tehdään myös tieteellistä työtä ja harrastetaan julkaisutoimintaa. Määräraha rahamuseon kokoelman kartuttamiseen on vuosittain noin DM 100 000.-.

DE NEDERLANDSCHE BANK

Kassaosaston ja arvopaperiosaston työnjako ja henkilökunta

Rahaliikenteeseen liittyvät tehtävät oli De Nederlandsche Bankissa jaettu otsikossa mainittujen osastojen kesken. Arvopaperiosaston tehtäviin kuuluivat valtion obligaatioiden ym. myynnin, lunastuksen ja säilytyksen lisäksi uuden rahan vastaanotto setelipainosta ja rahapajasta. Uudet setelit ja metalliraha sekä jalometalli säilytettiin osaston holveissa, kunnes ne tarpeen

mukaan luovutettiin kassaosastolle. Rikkinäisten setelien lunastus kuului myös osaston tehtäviin kuten myös kassaosastolta tulevien kuluneiden setelien jälkitarkastus ja poltto. Muu kassatoiminta noudattikin sitten tavanomaisia muotoja ja hoidettiin kassaosastolla pankin talon kassasiivessä. Kassaosaston esimiehenä toimi ylikassanhoitaja. Henkilökunta oli miespuolista setelinlajittelijoita lukuun ottamatta. Setelinlajittelijoiden noin 50 henkeä, pätevyysvaatimuksena oli kansakoulu eikä heillä ollut mahdollisuuksia joitakin jakelu- ja postitustehtäviä lukuun ottamatta siirtyä muihin tehtäviin pankissa.

Kassaosaston toiminta perustui painettuihin ohjeisiin. Holvien avaimista vastasi kolme henkilöä kuten Bundesbankissakin. Holvin sisältö laskettiin päivittäin.

Holvi- ja kassatilat

Alankomaiden valtionpankki on noin 4 vuotta sitten muuttanut uusiin tiloihin. Myös Nederlandsche Bankin suunnitelmat olivat tähdänneet vuoteen 2000 ja tällä hetkellä näytti siltä, että tavoite oli saavutettu ja tilaa oli jopa muille vuokrata. Pankin toiminta kassaosaston osalta muistuttaa suuresti toimintaa Suomen Pankissa, joskin tietty keskuspankkimaisuus tuli siellä mm. asiakaspalvelussa selvemmin esille. Toisaalta useat meillä Valtiokonttorille kuuluvat tehtävät hoidettiin Nederlandsche Bankissa. Asiakkaina olivat vain liikepankit sekä valtion obligaatioiden kuponkien lunastajat, sikäli kuin he eivät olleet liikepankkien asiakkaita, tai esim. valtion eläkeläiset. Jopa kolikoiden markkinointi 1 Hfl:sta alaspäin hoidettiin postitoimistojen kautta.

Holvit

Pääholvi sijaitsee maanalaisessa kerroksessa, jonne voidaan ajaa kuorma-autolla. Lastaus ja purkaus tapahtuvat myös suoraan holvituloihin kuten Bundesbankissakin. Holveja ympäröi joka puolelta noin 80 cm leveä, televisiokameroin vartioitu käytävä, jonka vartiointia ulkoapäin tehosti vielä pohjaveden paine, joka kanavien Amsterdamissa oli "luontoisena" käytettävissä. Holvit tekivät jossain määrin ahtaamman vaikutelman, mutta tilankäyttöä oli tehostettu huomattavasti Suomen Pankin arkistotakin tutulla liikkuvan hyllystön avulla.

Lajittelutilat

Kaikessa toiminnassa Nederlandsche Bankissa oli pyritty pystysuoraan toimintaan niin, että osastot, joiden tehtävät olivat toisistaan riippuvaisia, sijaitsivat päällekkäin. Niinpä kassa- ja lajittelutilat sijaitsivat II kerroksessa, niiden alla oli ns. arvopaperiosasto, jonka tehtävänä mm. oli, kuten aikaisemmin olen maininnut, setelipainosta tulevien, uusien seteleiden vastaanotto ja luovutus pääholviin sekä polttoon menevien setelien tarkastus. Alimmaisena olivat holvutilat. Lajittelu tapahtui suuressa salissa Suomen Pankin tapaan. Väli-seiniä ei ollut, ja tilat olivat erittäin väljät ja valoisa. Ikkunat olivat koko seinän korkuiset. Huomattavaa oli myös salin korkeus, joka oli ainakin kaksinkertainen normaalihuoneeseen verrattuna.

Muut kassatilat

Edellä lajittelutiloista kerrottu pätee myös muihin kas-

satiloihin. Leimaa-antavana oli väljyys. Liikkuminen "tiskin takana" oli myös jatkuvaa "ovikellojen soittelua". Kuljetukset kassoissa ja holveissa tapahtuivat pienehköillä vaunuilla eikä sähkö- tms. trukkeja ollut käytössä. Toisaalta mm, kovarahan määrät olivat pienehköjä pikkukolikoiden markkinoinnin tapah- tuessa, kuten edellä on kerrottu, postitoimistojen kautta. Setelien polttoon päästään suoraan arvopaperiosaston tiloista.

V a s t u u

Kassanhoitajien ja setelinlajittelijoiden vastuu ei ollut verrattavissa Bundesbankissa käytössä olleeseen ehdottomaan vastuujärjestelmään. Jos pankille esitettiin vaatimus puuttu- neen setelin korvaamisesta, tutkittiin asia Suomen Pankin ta- paan. Korvauksen maksaminen oli tosin erittäin harvinaista. Vastaanotetut setelit laskettiin koneella heti ja siirrettiin sitten holviin lajittelua odottamaan. Setelinlajittelijan te- kemä virhe jäi yleensä pankin vahingoksi. Samalle lajitteli- jalle usein sattunut virhe aiheutti kuitenkin pian siirron pos- titus- tai muihin tehtäviin. Jos näissä ei ollut vapaata paik- kaa, kehoitettiin asianomaista etsimään työtä pankin ulkopuo- lelta. Väärennyksen huomaamattaan vastaanottanut kassanhoi- taja joutui sen maksamaan.

Erherahat

Suomen Pankin tai Deutsche Bundesbankin tapaista erhe- rahajärjestelmää ei De Nederlandsche Bankissa tunnettu. Pitkään jatkuneesta virheettömästä työstä saatettiin harkinnan mukaan maksaa 5 - 15 %:n suuruista palkanlisää.

Palkkio väärennyksen löytämisestä

Saadakseen kassahenkilökunnan kiinnittämään erityistä huomiota mahdollisiin väärennyksiin, maksoi pankki 5 - 200 Hfl:n palkkion väärennyksen löytäneelle virkailijalleen. Palkkion suuruus oli riippuvainen siitä, oliko väärennys jo tunnettu vai ei. Kolikoista maksettu palkkio oli myös pienempi kuin seteleistä maksettu.

Turvallisuuskysemykset

Kuten Bundesbankissa, oli De Nederlandsche Bankissakin kiinnitetty huomiota mahdollisiin ryöstöyrityksiin. Holveja valvottiin televisiokameroin ja sivullisten liikkuminen kassaosaston tiloissa oli kielletty.

Kuljetukset

De Nederlandsche Bankin kuljetukset hoidettiin pankin omilla DAF-merkkisillä autoilla, joita oli kolme kappaletta. Autot olivat täysin panssaroituja ja kooltaan suunnilleen Suomen Pankin rahankuljetusauton suuruisia. Ne oli varustettu radiopuhelimen, joilla voitiin olla yhteydessä sekä toisiin kuljetukseen osallistuviin vaunuihin että poliisin radioverkostoon.

Hollannissa oli voimassa määräys, että kuljetettavan määrän ollessa yli 5 milj. Hfl kuljetuksessa oli mukana vähintään kolme ajoneuvoa, joista yksi poliisiauto. Erittäin suurissa kuljetuksissa avusti vielä moottoripyöräpoliisi.

Koneellinen setelinlajitteluSyyt

Jo usean vuoden ajan on De Nederlandsche Bankissa työskennelty setelinlajittelun automatisoimiseksi. Paitsi Hollannissa esiintyvän työvoimapulan (luotettavasta lajitteluhenkilöstöstä ajoittain puutetta) on syynä tähän ollut väärennysten pelko. Väärentäjien toiminta Hollannissa niin kuin Saksassakin oli lisääntymässä, mutta taustalla väärennyskysymyksessä kummittelivat ns. poliittiset väärennykset, jotka hollantilaisille olivat tuttuja toisen maailmansodan vuosilta. Viimeksi mainitut ovatkin muita vaarallisempia siksi, että tekijällä (mahd. vieraalla valtiolla) on käytettävissään kaikki oikeitten setelien valmistukseen tarvittavat laitteet ja henkilökunta. Levittämällä tarpeeksi kyllin hyviä väärennyksiä voidaan maan talouselämä lyhyessä ajassa saada sekasortoon, jos vastatoimiin ei osata ryhtyä. Tämä voidaan estää liittämällä koneelliseen lajitteluun tietokone setelien sarja- ym. numeroiden tarkkailua varten. Nederlandsche Bankin laskelmien mukaan saatiin tarkistuksen alaiseksi tarvittaessa päivittäin n. 10 % liikkeessä olevasta setelistöstä. Tämä määrä on jo niin suuri, että ensimmäiset varoitukset poliittisistakin väärennyksistä saadaan muutaman vuorokauden sisällä.

Kone

Lajittelukone on kehitetty yhteistyössä koneen valmistajan (Crosfield) kanssa. Se sisältää lukulaitteen, muistin ja magneettinauhayksikön. Nykyisen koekappaleen hinnaksi on muodostunut noin 2 milj. Hfl. Suuri osa tästä on kulunut tut-

kimus- ja suunnittelutyöhön, jota on tehty jo 7-8 vuotta.

Setelit syötetään koneeseen kuten reikäkortti tietokoneessa. Valokennojen ja lukulaitteen avulla tutkitaan niistä seuraavat asiat:

1. Numerotutkimus

Setelin kumpikin numero luetaan ja verrataan toisiinsa. Jos numero ei ole sama, erotetaan seteli virheellisten lokeroon ja tiedot kirjoitetaan listalle. Samalla kirjoitetaan numero magneettinauhalle. Nauha syötetään päivittäin tietokoneeseen, jossa sitä verrataan liikkeessä olevien seteleiden rekisteriin. Virheelliset, järjestelmästä poikkeavat tai kahteen kertaan esiintyvät numerot saadaan näin nopeasti esille.

2. Painatustapa

Määrätystä kohdasta seteliä tutkitaan sen painatustapa. Koneen antama impulssi rekisteröi painoväriin paksuuden ja viivan syrjän kaltevuuden, jolloin offsetpainatus ja kohopainatus erottuvat toisistaan.

3. Fluoresenssitutkimus

tapahtuu valokennon avulla.

4. Lajittelu

Kone tutkii kohta kohdalta valokennon avulla, onko seteli nuhrainen tai likainen (valoimpulssi liian heikko), onko siinä reikä tai puuttuuko siitä pala (valoimpulssi liian voimakas). Saamistaan tuloksista kone "päättee", onko seteli hylättävä vai päästetäänkö se vielä uudelle

kierrokselle kaiken kansan käsiin. Tämän "päättelyn" tuloksena siirtyvät setelit sitten hyvien ja kuluneiden lokeroihin, joista ne niputetaan ja kuljetetaan edelleen.

Suomen Pankin keskuskassan päivittäisen lajittelu-urakan, noin 400 000 seteliä, kone selvittää 2-3 tunnissa. Nopeus on teoriassa noin kaksinkertainen, mutta lukuisat keskeytykset lukuvaiheessa rypistyneiden seteleiden vuoksi vievät lisää aikaa. Huomattava on, että koneeseen syötettyjen setelien on oltava esikäsiteltyjä. Tämä tarkoittaa sitä, että niput on avattu, setelien lukumäärä tarkistettu, rypistyneet kulmat ym. oikaistu. Myös lukumäärässä olleet virheet on oikaistava ennen koneellista lajittelua. Edellä mainitut tehtävät aiheuttavat sen, että kone ei supista henkilökuntaa niin huomattavasti, kuin koneen nopeuden huomioon ottaen luulisi. Käsitelmäni mukaan supistus voisi olla noin 50 %:n luokkaa.

Tämänhetkinen toiminta

Huolimatta useiden vuosien ajan jatkuneesta kokeilutoiminnasta on kone vielä koekäytössä. Siitä huolimatta on pankkiin tilattu jo kaksi uutta konetta, joiden sijoituspaikasta ei ole vielä päätetty. On mahdollista, että koko lajittelu-toiminta keskitetään Amsterdamiin, jolloin koneiden huolto-ym. tehtävät helpottuvat. Koneelliseen lajitteluun siirtyminen edellyttää myös setelistön uusimista, mikä toimenpide Hollannissa on jo meneillään.

VERTAILUA JA EHDOTUKSIA

Deutsche Bundesbank, De Nederlandsche Bank ja Suomen Pankki toimivat kukin maansa keskuspankkina. Kassatoiminta kahdessa ensin mainitussa on kuitenkin "keskuspankkimaisempaa" kuin meillä. Rahaliikenteessä keskitytään vain suuriin eriin ja pienasiakkaat ohjataan liikepankkeihin. Kun opintomatkan aikana vertailin kassaosastojen toimintaa meillä ja muualla, totesin asioita, jotka Suomen oloihin sovellettuina saattaisivat olla avuksi tai hyödyksi tulevina vuosina. Seuraavassa rohkenen tuoda esille eräitä ehdotuksia.

Ohjekirja

Suomen Pankin pääkonttorin kassakohtaiset työohjeet ovat suurelta osalta jo valmiina. Tästä vihkosesta puuttuvat kuitenkin kaikki ne määräykset, jotka koskevat kassojen yleistä toimintaa niin pääkonttorissa kuin haarakonttoreissakin. Näistä mainittakoon esimerkkeinä ohjeet avainten säilytyksestä, vastuukysymyksistä, menettelytavoista väärennysten ja ryöstöyritysten yhteydessä sekä määräykset setelinippujen ja -punttien sitomisesta ja sinetöinnistä. Ohjeet tulisi laatia siten, että ne olisivat velvoittavia sekä pää- että haarakonttoreissa.

Turvallisuustoimenpiteet

Länsi-Saksassa ja Hollannissa tavalliset pankkiryöstöt eivät meillä ole kovinkaan ajankohtaisia, mutta kun tämäntyyppinen rikollisuus on kuitenkin leviämässä naapurimaahamme Ruotsiin, tulisi edellä mainittuun ohjekirjaan sisällyttää myös määräykset turvallisuustoimenpiteistä niin pankissa kuin pankin

kuljetuksissakin. Ohjekirjaa laadittaessa tulisi harkittavaksi esim., onko pankin hälytysjärjestelmä ajan tasalla, olisiko syytä käyttää enemmän vahtimestareita pankin yleisötiloissa (esim. vaihtokassoissa), voitaisiinko sivullisten pääsy kassatiloihin entistä tehokkaammin estää, jne.

Kun rahankuljetukset lähiaikoina uuden setelipainon rakentamisen jälkeen tulevat lisääntymään, olisi myös kuljetuksia koskevat määräykset tarkistettava. Varsinkin pitkillä matkoilla olisi ehkä syytä käyttää varsinaisen kuljetusvälineen lisäksi kahta saattoautoa onnettomuuden tms. varalta. Kirjaan olisi sisällytettävä myös kuljetusmiehistöä ja aseistusta koskevat määräykset samoin kuin ohjeet postin kautta toimitettavien rahalähetysten käsittelystä niin Helsingissä kuin haarakonttorikaupungeissakin.

Koulutus väärennysten tuntemiseen

Pankin koulutustoimintaa kehitettäessä tulisi kassaosaston henkilökunnan koulutukseen liittää tunnin luento väärennysten tuntemisesta. Tämä luento olisi hyväksi myös haarakonttorien kassojen henkilökunnalle, sillä lisääntyvä turismituonee myös \$- ym. väärennykset ainakin rannikkokaupunkiemme kassanhoitajien näkyviin. Kurssin käytännön järjestelyissä setelipainon asiantuntijoiden käyttäminen apuna lienee mahdollista.

Numismaattinen palvelu

Nykyisen käytännön mukaan aiheuttaa numismaattinen palvelu ja kolikkolähetykset ulkomaille runsaasti ylimääräistä työ-

tä metallirahakassoissa. Kun lisäksi on havaittavissa, että rahankeräily harrasteena jatkuvasti lisääntyy, tulisi Suomen Pankin harkita, jatketaanko numismaattista palvelua ja kolikoiden lähettämistä mm. ulkomaille yksityisille tilaajille vai siirretäänkö tällainen toiminta kokonaan liikepankeille ainakin yksityisten asiakkaiden osalta. Mikäli toiminta jatkuu ennallaan, olisi ehkä syytä perustaa erillinen kassa vain tätä tarkoitusta varten. Sekä Länsi-Saksassa että Hollannissa oli numismaattinen toiminta ainakin yksityishenkilöiden osalta siirretty liikepankeille ja rahakauppiaille.

LOPPUSANAT

Edellä olevat huomiot kahden keskuspankin kassaosastojen toiminnasta osoittavat, että kummassakin pankissa on kiinnitetty vakavaa huomiota holvi-, lajittelu- ja kassatilojen käytännöllisyyteen. Vaikka tehtävien hoitotapa onkin erilainen, on yhteistä kuitenkin ns. pitkän tähtäyksen suunnittelu, miellyttävä ja väljä työympäristö sekä pyrkimys häiritsevien tekijöiden (mahd. ryöstö tms.) mahdollisuudenkin eliminoimiseen jo ennen kuin mitään on tapahtunut.

Rahaliikenteen hoitoa pidettiin eräänä tärkeimmistä keskuspankin tehtävistä. Huomio, jota ohjekirjojen ja määräysten suunnitteluun kiinnitettiin, on eräänä osoituksena tästä arvostuksesta.

Tulevaisuuden kassatoiminnan kannalta olivat De Nederlandsche Bankin automatisointisuunnitelmat tietokoneeseen kytettyine setelinlajittelukoneineen osoitus siitä, että myös kassatoimintaa voidaan kehittää.

Inhaltsübersicht

I. Kasse

A. Allgemeine Vorschriften

- § 1 Sicherungsvorschriften
- § 2 Kassen- und Zählendienst
- § 3 Kursfähige Geldzeichen
- § 4 Sonderasservate
- § 5 Geldzähler-Kennstempel

B. Einzahlungen

1. Annahme

- § 6 Allgemeines
- § 7 Papiergeld in Paketen und Päckchen
- § 8 Geldscheinpäckchen der Deutschen Bundespost in Geldscheintaschen
- § 9 Metallgeld in Beuteln und Rollen
- § 10 Annahme nach Schalterschluß, Späteinzahlungen

2. Bearbeitung

- § 11 Weitergabe an die Zählkräfte
- § 12 Bearbeitungsfristen, Unbearbeitetes Geld
- § 13 Neufertigung von Päckchen und Paketen
- § 14 Nicht mehr umlaufsfähiges Papiergeld
- § 15 Haftung für den Inhalt bearbeiteter Päckchen
- § 16 Kontrolle eingezahlter Beutel und Rollen, weitere Behandlung
- § 17 Kassenbeutel und -rollen
- § 18 Haftung für den Inhalt von Beuteln und Rollen
- § 19 Geldbeutel

C. Auszahlungen

- § 20 Allgemeines
- § 21 Auszahlende Geldarten und -sorten
- § 22 Ersatzansprüche des Empfängers
- § 23 Kassenkontrollmarken
- § 24 Behandlung der Zahlungsunterlagen nach Auszahlung
- § 25 Von dritter Seite zur Einlösung vorgelegte Wechsel
- § 26 Spätauszahlungen

D. Umtausch, Ersatzleistung, Umwechslung

1. Umtausch, Ersatzleistung

- § 27 Banknoten
- § 28 Bundesmünzen

2. Umwechslung

- § 29 Banknoten und Bundesmünzen

E. Kassenabschluß

1. Aufnahme

- § 30 Tageskasse
- § 31 Reste aus dem Zählgeschäft
- § 32 Tresorfertiges und unbearbeitetes Geld

2. Abnahme

- § 33 Allgemeines
- § 34 Tageskasse, Reste aus dem Zählgeschäft
- § 35 Tresorfertiges und unbearbeitetes Geld

F. Verstärkung der Bestände, Abgabe entbehrlicher Gelder

- § 36 Geldbedarf, Geldüberschuß

G. Buchführung, Kassenbestandsnachweisung

- § 37 Zusammenstellung der im Kassenverkehr zu führenden Bücher
- § 38 Barkontrolle, Kassenskotobuch
- § 39 Bücher zum Nachweis der Barbestände
- § 40 Bücher zum Nachweis der Geldbewegungen im Zählgeschäft
- § 41 Kassenbestandsnachweisung

II. Tresor

A. Verschlüsse, Schlüsselführung

- § 42 Tresorpanzertüren, Tagesgittertüren
- § 43 Tresorfenster, Wertgelasse
- § 44 Ersatzschlüssel
- § 45 Tresorschlüsselkontrollbuch
- § 46 Pflichten der Schlüsselführer
- § 47 Zerstörer und Ordner

B. Tresordienst

- § 48 Haftung der Schlüsselführer
- § 49 Inhalt der Tresore, Nachweis der Asservate
- § 50 Bearbeitungstermine für bestimmte in den Tresor übernommene Gelder
- § 51 Heraussetzen
- § 52 Wegsetzen
- § 53 Tresorpakete
- § 54 Tresoraufnahme

III. Übergabe und Übernahme von Barbeständen

- § 55 Übergabe und Übernahme von Barbeständen

IV. Unstimmigkeiten

- § 56 Unstimmigkeiten

V. Falschgeld

- § 57 Allgemeines
- § 58 Falsche oder als falsch verdächtige Banknoten und Bundesmünzen
- § 59 In unredlicher Absicht beschädigte Banknoten
- § 60 Abgabe von Gutachten, Benennung von Sachverständigen in Falschgeldprozessen

VI. Geldsendungen

A. Allgemeines

- § 61 Geldsendungsarten, allgemeine Versendungsvorschriften
- § 62 Buchung der Geldsendungen, Nachweisung der Barsendungen
- § 63 Kosten
- § 64 Fehlgeleitete Barsendungen, verlorengegangene Geldsendungen

B. Bearbeitung bei der Absendezweiganstalt

- § 65 Fertigung
- § 66 Barsendungsschreiben

C. Transporte in Begleitung von Bankpersonal, Postversand

- § 67 Kraftfahrzeugtransporte in Begleitung von Bankpersonal
- § 68 Postversand
- § 69 Eisenbahntransport in Begleitung von Bankpersonal

D. Bearbeitung bei der Empfangszweiganstalt

- § 70 Übernahme
- § 71 Weitere Bearbeitung
- § 72 Empfangsbestätigung
- § 73 Leere Beutel

VII. Edelmetalle

- § 74 Gesetzliche Bestimmungen über den Erwerb von Edelmetallen
- § 75 Vermittlung der Verwertung von Edelmetallen

Anhang

- 1 Dienstanweisung für den Zählendienst
- 2 Entwertungsschema für BBk-Noten
- 3 Vordruckverzeichnis

Sachregister